

ВІДГУК ОПОНЕНТА

кандидата юридичних наук, доцента кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Гаврилової Олени Олександрівни на дисертаційну роботу Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни на тему «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Соціальна спрямованість сучасної правової держави виявляється не лише у проголошенні прав і свобод людини, а й у створенні реальних правових механізмів їх гарантування для осіб, які здійснюють професійну діяльність у сферах, пов'язаних із виконанням публічно значущих функцій. У цьому контексті особливого значення набуває питання належного правового забезпечення соціальних гарантій нотаріусів, професійна діяльність яких має важливе значення для охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, стабільності цивільного обороту, а також зміцнення правової визначеності у суспільстві.

Актуальність дослідження соціальних гарантій нотаріусів зумовлюється тим, що нотаріальна діяльність поєднує у собі ознаки незалежної професійної діяльності та виконання функцій, що мають виразне публічно-правове значення. Така правова природа статусу нотаріуса об'єктивно зумовлює необхідність належного нормативного врегулювання його соціального становища, зокрема у частині матеріального забезпечення, соціального страхування, професійної безпеки, пенсійного забезпечення, доступу до професійного навчання та інших гарантій, пов'язаних як із здійсненням нотаріальної діяльності, так і з її припиненням.

Слід зазначити, що в умовах трансформації національної правової системи, оновлення підходів до ролі правничих професій, а також підвищення вимог до якості надання правових послуг проблема соціальних гарантій нотаріусів набуває не лише теоретичного, а й виразного практичного значення. Від належного рівня правової визначеності у цій

сфері залежить не тільки забезпечення прав та законних інтересів самих нотаріусів, а й стабільність функціонування інституту нотаріату в цілому.

У зв'язку з цим дисертаційне дослідження **Буглак-Куцевол Олеси Гурамівни** на тему «**Соціальні гарантії нотаріусів в Україні**» є своєчасним, актуальним та таким, що відповідає потребам сучасної юридичної науки і правозастосовної практики.

Робота, що підготовлена **Буглак-Куцевол О.Г.**, характеризується системним підходом до предмету дослідження. Дисертаційна робота відрізняється помітною методологічною культурою. В ній висвітлено широке коло нових проблем і оригінальних авторських підходів щодо їх вирішення. Автор коректно і вдало полемізує, аргументує свої судження, пов'язує загальнотеоретичні проблеми з конкретним емпіричним матеріалом.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного та методологічного спрямувань з проблематики реалізації соціальних гарантій нотаріусами в Україні. Крім того, достовірність одержаних результатів також підтверджена критичним аналізом та узагальненням великої кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених.

В цілому, комплексний підхід до використання методів дослідження дав змогу всебічно розглянути сучасний стан правового регулювання соціальних гарантій нотаріусів в Україні, існуючі проблеми у цій сфері та шляхи їх вирішення.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів. Положення дисертації реально ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора.

Наукову і практичну цінність дисертації підтверджують можливості застосування її результатів у: *науково-дослідній роботі* – для

розвитку положень науки соціального права з метою поглиблення подальших досліджень проблем, які виникають щодо визначення та закріплення соціальних гарантій нотаріусів в Україні; – *нормотворчій діяльності* – у процесі прийняття нових та підготовки змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, які закріплюють соціальні гарантії нотаріусів в Україні; – *правозастосуванні* – для удосконалення практичної діяльності органів державної влади, уповноважених на забезпечення та реалізацію державної політики щодо встановлення та реалізації соціальних гарантій нотаріусів в Україні; – *освітньому процесі* – під час підготовки методичних розробок, підручників та навчальних посібників з дисципліни «Актуальні проблеми публічної служби».

Дисертаційне дослідження характеризується новизною наукових підходів до теоретичних та практичних проблем правового регулювання соціальних гарантій нотаріусів в Україні.

Погоджуємось з думкою дисертантки про те, що формування державної політики щодо окреслення соціальних гарантій нотаріусів має відбуватись із урахуванням наступних факторів: по-перше, доцільність застосування тих чи інших соціальних гарантій нотаріусів у певних умовах, що передбачає врахування інтересів представників нотаріату, їх потреб та інтересів. Цей процес забезпечується на основі детального обговорення такого соціального захисту представниками різних ланок нотаріату, зокрема Нотаріальною палатою України та органами державної влади, уповноваженими на реалізацію такої політики; по-друге, при окресленні соціального захисту нотаріусів має бути враховано фінансове положення самої держави, оскільки фінансування соціального захисту нотаріусів має цілеспрямований характер та здійснюється коштами Державного бюджету України, а отже, не може загрожувати іншим соціальним проектам та напрямкам соціальної політики; по-третє, необхідно зважено оцінювати можливості самої держави стосовно реалізації визначеної соціальної політики щодо нотаріусів та механізмів її здійснення; по-четверте, варто підкреслити,

що соціальні гарантії для нотаріусів повинні відповідати рівню професійних ризиків, які супроводжують їх діяльність. Такий підхід зумовлений специфікою нотаріальної роботи, що передбачає обробку великого обсягу конфіденційної інформації – документів та даних, що стосуються приватного життя громадян, їх стану здоров'я, майнових справ тощо. У зв'язку з цим нотаріуси перебувають у ситуації потенційної загрози втручання або тиску з боку сторонніх осіб, які можуть намагатися використати доступ до такої інформації у власних цілях. Отже, гарантії соціального захисту мають не лише компенсувати ці ризики, але й забезпечувати умови безпечного та неупередженого виконання нотаріусами своїх обов'язків (с. 51-52 дис.).

Заслуговує на увагу твердження авторки про те, що суттєвою є класифікація соціальних гарантій нотаріуса за кількісним обсягом поширення соціальних гарантій, за якою можна виділити індивідуальні та колективні соціальні гарантії нотаріусів. Індивідуальні гарантії стосуються одного конкретного нотаріуса, а колективні – певних асоціацій нотаріусів або Нотаріальної палати України, членами якої вони є. До колективних соціальних гарантій нотаріусів варто віднести наступні: 1) гарантію підтримки нових нотаріусів у належному виконанні ними своїх функцій; 2) гарантію сприяння у підвищенні кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників; 3) гарантію надання різноманітної методичної допомоги нотаріусам; 4) гарантію захисту соціальних і професійних прав нотаріусів та представництво їх професійних інтересів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями; 5) гарантію участі членів Нотаріальної палати України або певних асоціацій нотаріусів у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних із нотаріальною діяльністю тощо. Загалом діяльність Нотаріальної палати України у сфері соціального захисту нотаріусів спрямована на захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів і забезпечення реалізації їх правових, організаційних, соціальних, економічних та інших інтересів (с. 63-64 дис.).

Важливим є висновок дисертантки з приводу того, що соціальні гарантії нотаріусів мають більш декларативний характер, позаяк не передбачають відповідальності за їх невиконання. Питання соціального захисту нотаріусів на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими. Однією з найбільших проблем нотаріусів у сфері їх соціального захисту є саме відсутність чітко визначених і закріплених соціальних та інших гарантій, якими вони наділені. Немає переліку та не здійснюється конкретизація таких соціальних гарантій ні у профільному законі, ні в нормативно-правових актах, що створює ряд проблем та непорозумінь під час реалізації права на їх соціальний захист. Також така невизначеність соціальних гарантій досить часто призводить до порушення безпосередніх прав нотаріусів як з боку представників влади, так і з боку громадян, які звертаються до них з приводу вчинення відповідних дій (с. 83 дис.).

У своїй роботі авторкою справедливо аргументовано, що на сьогодні нормативно-правове регулювання соціальних гарантій нотаріусів має такі особливості: 1) відсутність єдиного нормативно-правового закріплення розуміння (визначення) соціальних гарантій нотаріусів та їх видів; 2) відсутність систематизації нормативно-правового закріплення соціальних гарантій нотаріусів у профільному Законі; 3) значна кількість підзаконних нормативно-правових актів, які визначають окремі соціальні гарантії нотаріусів; 4) регулювання соціальних гарантій нотаріусів здійснюється поряд із розвитком інших правовідносин у нотаріальній діяльності, що стосується набуття статусу нотаріуса, оплати його праці, відпочинку, призупинення його нотаріальної діяльності тощо. Тобто вищенаведене свідчить про те, що соціальні гарантії виникають там, де закінчується нормальне регулювання трудових правовідносин з нотаріусами, а також там, де виникають проблеми з їх соціальним захистом; 5) окремі соціальні гарантії, які чітко не окреслені на законодавчому рівні, мають декларативний характер. І це пов'язано з відсутністю не тільки їх належного закріплення, а й ефективного механізму впровадження у життя; 6) відсутність закріплених видів та упорядкування

соціальних гарантій для приватних нотаріусів, які забезпечують себе роботою самостійно, але в окремих випадках можуть розраховувати на підтримку з боку держави. (с. 102 дис.).

Крім того, дисертанткою вдало визначено спеціальні гарантії нотаріусів у сфері освіти та професійного навчання, до яких віднесено:

- 1) гарантію надання у відповідних закладах освіти послуг з навчання, зокрема забезпечення підвищення кваліфікації не тільки нотаріусів, а й помічників приватних нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів;
- 2) гарантію участі у позапланових та додаткових заходах з підвищення кваліфікації за програмами тематичних короткострокових семінарів, які організовує Центр для державних та приватних нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор і державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів за безпосереднім зверненням зазначених осіб та на договірних засадах;
- 3) гарантію, яка застосовується до нотаріусів, які розпочали свою нотаріальну діяльність і не мають попереднього досвіду практичної роботи на посаді нотаріуса;
- 4) гарантію отримання нотаріусом за результатами проходження навчання за програмами тематичних короткострокових семінарів та підвищення кваліфікації відповідного документа у вигляді сертифіката або свідоцтва. Запропоновано законодавчо закріпити паперову та електронну форми видачі відповідних сертифікатів та свідоцтв;
- 5) гарантію добровільного вибору нотаріусом виду підвищення кваліфікації;
- 6) гарантію навчання, зокрема підвищення кваліфікації нотаріусів, помічників приватних нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів із залученням до процесу представників вищих навчальних закладів, наукових установ, інших державних органів, громадських і професійних об'єднань;
- 7) гарантію вибору нотаріусами форми участі у процесі навчання чи підвищення кваліфікації;
- 8) гарантію збереження робочого місця нотаріуса

на період проходження ним навчання, підвищення кваліфікації тощо (с. 189-190 дис.).

Разом із тим рецензована робота має низку недоліків і упущень. **У ній наявні недостатньо аргументовані та суперечливі твердження, а також висновки, що вимагають додаткових пояснень:**

1. На с. 72 дисертаційної роботи авторкою запропоновано поділ спеціальних соціальних гарантій нотаріусів за професійним спрямуванням на гарантії, пов'язані з виконанням професійних функцій, гарантії матеріального забезпечення під час здійснення діяльності, гарантії після припинення діяльності та інші гарантії. Такий підхід у цілому є науково цікавим, однак викликає дискусію питання щодо дотримання єдності класифікаційного критерію, оскільки окремі елементи запропонованої класифікації мають різну правову природу та різний функціональний зміст. У зв'язку з цим класифікаційна модель могла б бути більш переконливою за умови чіткішого методологічного обґрунтування підстав поділу.

2. У роботі прямо зазначено, що соціальні гарантії приватних нотаріусів пропонується розглядати як гарантії для самозайнятих осіб, тоді як державних нотаріусів - у логіці гарантій працівників або державних службовців. Це положення є цікавим, однак потребує більш чіткого пояснення, які саме юридичні наслідки має така диференціація: для пенсійного забезпечення, тимчасової непрацездатності, професійного страхування, кредитування чи інших гарантій. У нинішньому вигляді теза сформульована переконливо, але її прикладний зміст потребує додаткової конкретизації.

3. У розділі, присвяченому соціальним гарантіям у сфері освіти та професійного навчання, а саме на с. 139 і далі, авторка обґрунтовано звертає увагу на відсутність законодавчо встановленої періодичності підвищення кваліфікації нотаріусів та невизначеність мінімальної тривалості такого навчання. Однак відповідні висновки виглядали б ще переконливішими за умови ширшого залучення конкретної правозастосовної практики, актів

органів нотаріального самоврядування чи емпіричних даних, які б дозволили не лише окреслити проблему, а й показати її реальний масштаб.

4. На с. 171 дисертації, а також у висновках на с. 185 авторка пропонує прийняти окреме Положення про соціальні гарантії нотаріусів або передбачити в Законі України «Про нотаріат» спеціальну статтю щодо соціального захисту та гарантій нотаріусів і членів їхніх сімей. Позитивно оцінюючи практичну значущість цього висновку, слід зазначити, що запропонований підхід потребує подальшої конкретизації у нормотворчому аспекті. Насамперед йдеться про визначення джерел фінансування відповідних соціальних гарантій, механізмів їх реалізації та їх узгодження з чинним законодавством у сфері соціального страхування, праці та самозайнятої професійної діяльності. З огляду на це відповідні положення роботи мають важливе теоретико-прикладне значення, проте потребують подальшого розвитку в частині їх нормативної деталізації.

Дані зауваження, які в певній мірі носять характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертантом роботи. Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в даній дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад здобувача в юридичну науку.

Підсумовуючи, слід зробити **висновок**, що дисертація **Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни** на тему «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні» є завершеною кваліфікаційною науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки трудового права та права соціального забезпечення. Враховуючи вищевикладене, дисертаційна робота **Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни** на тему «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні» є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

На підставі викладеного, вважаємо, що дисертаційна робота **Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни** на тему «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за

спеціальністю 081 «Право» відповідає за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, оформленням вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Відповідно Буглак-Куцевол Олеся Гурамівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її дисертація заслуговує на позитивну оцінку.

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та
приватного права Східноукраїнського
національного університету
імені Володимира Даля**

Олена ГАВРИЛОВА

*Олегівна Габрилова О. Забигуца
Загальник Олександр Сергійович Куртова О.В.*